

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och kommunikation
Kandidatuppsats 15 hp | Konstvetenskap | Höstterminen 2010

Knitting House

– Konst, arkitektur och stickning som politisk
katalysator

Av: Åsa Ahrens

Handledare: Katarina Wadstein MacLeod

Innehållsförteckning

Inledning	2
Material.....	3
Syfte och frågeställning.....	5
Teori och metod.....	5
Forskningsläge.....	7
Kapitel 1	
<i>Knitting House</i> och Husby - Grå betong stickas mjuk.....	8
Miljonprogrammet, Järvalyftet och standardiserad arkitektur.....	10
<i>Vision Järva 2030</i> och arkitektens roll i Husby.....	12
Kapitel 2	
Minoritetsproblematik och politik.....	14
Stickning och genuspolitik.....	16
Kapitel 3	
Insida, utsida och mellanrum.....	19
Unika öglor tar plats i konsthallens offentliga rum.....	23
Avslutande diskussion	25
Sammanfattning	29
Bibliografi	31

Inledning

”Verket är en katalytisk agent i det att den understödjer en förändring i en annan agent (betraktaren) utan att i sig genomgå någon permanent förändring”

Adrian Piper¹

Under flera år har jag varit intresserad av arkitekturen i Miljonprogrammet och Stockholms förorter kring Järvafältet. När jag praktiserade på Tensta konsthall under våren 2007 växte mitt intresse för dessa områden, eftersom jag fick arbeta med frågor som rörde konst och arkitektur i området ur ett samhällskritiskt perspektiv. På Husby Konsthall i Husby har projektet *Knitting House* pågått under hösten 2010, från den 11 september till den 28 oktober. Husby ligger i ett av de områden som byggdes under Miljonprogrammet och berörs nu av det så kallade Järvalyftet. Jag vill analysera *Knitting House* då projektet knyter an till bostads- och miljöfrågor i området.²

Det pågår för tillfället utveckling och arbete kring stadsdelarna som byggdes genom Miljonprogrammet med hjälp av Järvalyftet. Järvalyftet innebär ett långsiktigt arbete för att förbättra levnadsvillkoren genom social och ekonomisk utveckling i stadsdelarna kring Järvafältet. Stockholms stad arbetar, tillsammans med andra aktörer samt medverkan från boende, för att Akalla, Hjulsta, Husby, Kista, Rinkeby och Tensta ska bli attraktiva stadsdelar att bo i.³ Men får de boende i dessa områden verkligen komma till tals? Genom att analysera *Knitting House* vill jag undersöka projektets relation till området och människorna som bor där. Det är om detta min uppsats och projektet *Knitting House* handlar om, och min hypotes är att *Knitting House* kan fungera som politisk katalysator för samhällelig förändring.

Material

¹ Adrian Piper, ”Konst som katalysator”, Sven-Olov Wallenstein (red.), *Konceptkonst*, Stockholm, 2006, s. 129.

² KTH Arkitekturskolan, ”Knitting House”, http://www.kth.se/abe/om_skolan/organisation/inst/arch/kalender/ovrigt/knitting-house-1.66569, 101125.

³ Stockholms stad, ”Det här är Järvalyftet”, <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Stadsledningskontoret/Jarvalyftet/Det-har-ar-Jarvalyftet/>, 101125.

Källmaterial för min studie är *Knitting House*, som är ett projekt av arkitekten och konstnären Elin Strand Ruin och curator Annika Enqvist från The New Beauty Council, i samarbete med Husby Konst & Hantverksförening, stickningskunniga personer från området, masterstuderande från Konstfacks institution Textil i det utvidgade fältet, samt Fatale-studion vid KTH Arkitekturskolan.⁴ Med hjälp av 12 stycken stickmaskiner stickades en trerumslägenhet, ca 75% förminskad, med hög detaljrikedom utfört i gråskala med inslag av ljusrosa, beige och glitter, - se bild 1.

Bild 1: Knitting House.

⁴ Deltagare som varit med från början till slut är: Fereshteh Ghorayshi, Rohi Kohandani, Katja Jalovara, Rita Momenzadeh Afshari, Mevla Topcagic, Maryam Bah, Safia Ahmed, Naila Kahn, Aazam Rastigar Maghaddam Nidal al Mashahdi, Jules van den Langenberg, Anne Thémans, Annika Enqvist, Elin Strand Ruin, Amica Sundström, Inger Bergström och Meike Schalk.

Jag har besökt Husby Konsthall under projektets gång samt vid "Fernissagen" som var projektets sista dag. Vid besöken har jag träffat konstnären Elin Strand Ruin och flera av kvinnorna som stickat *Knitting House* med kortare spontana samtal kring projektet. Mötet med de medverkande var för mitt arbete med uppsatsen viktigt, eftersom det gav mig en personlig kontakt med projektdeltagarna. Min förhoppning var även att kunna samverka i ett så kallat "tredje rum", som projektet skapade, och inte endast analysera det utifrån sett.⁵ Vad ett "tredje rum" handlar om återkommer jag till i Kapitel 2. Vid ena besöket fick jag tillfälle att se och fotografera den tömda och utflyttade originallägenheten som fungerat som mall för den stickade versionen, - bild 2. Möjligheten att se originallägenheten var viktigt eftersom den är en del av projektet, men inte är tillgänglig i konsthallen.

Bild 2: Oslogatan 8.

⁵ När en av initiativtagarna talar om ett "tredje rum" hänvisar hon till Homi K. Bhabhas teorier kring hybriditet och möjligheten att skapa ett "tredje rum" genom olika situationer, vilket jag beskriver utförligare senare i min studie, särskilt i Kapitel 2.

Genom att ta del av Katarina Wikars möte med projektmedlemmar i radioprogrammet ”Att sticka en trerummare i Husby” önskar jag få en förståelse av *Knitting House* betydelse för de inblandade deltagarna och skaparna av projektet.⁶ Radioprogrammet utgör därför en del av materialet i min studie. För att analysera *Knitting House* kommer jag även att studera platsen för projektet, Husby och Järva. För vidare förståelse av arkitekturen i stadsdelen ska jag använda mig av information om Järvalyftet utifrån Stockholms stads hemsida samt *Vision Järva 2030*, en broschyr om arbetet att förbättra Järva.

Det finns publicerat material kring *Knitting House*, även om omfånget inte är stort. Artiklar som diskuterar *Knitting House* återfinns i: Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Arkitekten, Hemslöjden, City, Byggvärlden och Fokus och Rum. Jag kommer att läsa artiklarna för att se hur *Knitting House* omskrivits och mottagits i media, utan att undersöka den aspekten vidare, eftersom det inte följer mitt syfte.

Syfte och frågeställning

Genom projektet *Knitting House* visas en trerumslägenhet från Husby upp, både i original och som konstverk. *Knitting House* utgörs även av en omfattande produktionsprocess där möten och samarbete mellan människor med olika kompetens och bakgrund sker. Därför ämnar jag undersöka och lyfta fram konst som mötesplats för människor med olika bakgrund och klasstillhörighet. Syftet är dels att analysera *Knitting Houses* syfte, dels analysera *Knitting Houses* potential som politisk katalysator. Min frågeställning är: Vad är syftet med *Knitting House*? En följdfråga blir därefter: Hur ser kontexten för *Knitting House* ut? För vidare undersökning kring konst som politisk katalysator kommer jag ställa frågor som: Vad problematiserar det mjuka materialet och stickningen i *Knitting House*? Vilka möjligheter har minoriteter i Stockholm att komma till tals i konsten och ta plats inom samtidskonsten?

Teori och metod

⁶ Katarina Wikars, ”Att sticka en trerummare i Husby”, Sveriges Radio, (K1), <http://sverigesradio.se/sida/poddradio.aspx?programid=2332&pid=3050>, 101201.

Med min uppsats ska jag undersöka förhållandet mellan konst, arkitektur och bostadspolitik. Jag använder mig därför av ett konstvetenskapligt, kultursociologiskt och genusteoretiskt perspektiv. Mötet med *Knitting Houses* deltagare var viktigt, eftersom jag är medveten om att jag inte kan analysera *Knitting House* som ett genomskinligt subjekt. Jag vill med min uppsats därför även se hur jag som konstvetare kan förhålla mig till och uttrycka mig kring ett ämne som enligt min uppfattning är komplext. Metoden för att undersöka detta är att diskutera texter från *Postkoloniala studier*⁷ och *Konst, makt och politik*.⁸ Detta för en ökad förståelse om hur en analys av ett konstprojekt som *Knitting House*, vilket problematiserar representation och makt, kan ske i ett akademiskt sammanhang. Problematiken kan ses ligga i att bekämpa maktstrukturer utan att reproducera eller artikulera generella föreställningar kring kön, klass, genus eller sexualitet. Med min analys av *Knitting House* önskar jag urskilja viktiga aspekter som kan bidra till diskussion kring konst, arkitektur och politik ur ett samhällskritiskt perspektiv.

För att analysera *Knitting House* krävs en historiografisk studie av platsen där projektet genomförts, samt en kontextualisering av projektet. Jag ska därför studera Järva, området kring Husby, samt Järvalyftet. Beskrivningarna i *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden* av området tillför min uppsats en historisk bakgrund till platsen för projektet *Knitting House*, i Husby, och kunskap om Miljonprogrammet.⁹

Det finns många teorier och mycket litteratur som behandlar det privata och offentliga, förhållandet mellan konst och politik, arkitektur och bostadsplanering, och jag kommer att behandla de teorier och områden som jag anser mest fruktsamma för min analys av *Knitting House*. Teorierna kring arkitektur och filosofi i *Den moderna arkitekturens filosofier* av Sven-Olof Wallenstein, ska använda mig av för att diskutera arkitekturen i Miljonprogrammet, samt analysera de arkitektoniska elementen i *Knitting House*.¹⁰ För att sedan undersöka om minoriteter kan komma till tals i *Knitting House* ska jag diskutera texter om ”den subalternerna” inom postkoloniala teorier. Särskilt relevant är Gayatri Chakravorty Spivak’s text ”Kan den subalternerna tala?” ur antologin *Postkoloniala studier*.¹¹ Undersökning av arkitekturens insida och utsida samt relationen mellan dem kommer ske genom diskussion av Beatriz Colominas

⁷ Cecilia Parsberg m.fl. (red.), *Postkoloniala studier*, Stockholm, 2002.

⁸ Simon Sheikh (red.), *Konst, makt och politik*, Stockholm, 2007.

⁹ Siv Bernhardsson & Söderström, Göran, *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*. Stockholm, 2003.

¹⁰ Sven-Olof Wallenstein, *Den moderna arkitekturens filosofier*. Stockholm, 2004.

¹¹ Gayatri Chakravorty Spivak, ”Kan den subalternerna tala?”, Cecilia Parsberg m.fl. (red.), *Postkoloniala studier*, Stockholm, 2002.

*Privat och offentligt: modern arkitektur som massmedium.*¹² Särskilt viktig är passagen i kapitlet ”Interiören” där Colomina diskuterar Loos syn på interiörer och exteriörer. Sedan ska jag visa hur Adolf Loos idéer kring mode och arkitektur i ”Ornament och brott” (Ornament und Verbrechen, tysk titel, 1908) samt Colominas och Hal Fosters analys och kritik av hans idéer, öppnar för tolkning av husbyggnaders exteriör.¹³ Slutligen ska jag diskutera Hannah Arendts teorier kring det privata och offentliga i *Människans villkor. Vita Activa*. Arendt menar att det moderna livet medför en förlust av det offentliga rummet när detta politiska rum trängs undan och ersätts av det som Arendt kallar det sociala.¹⁴ Arendts teori om rummens gränser och dess potential att samla människor är central för min analys av *Knitting House* och dess fokus på det privata.

Forskningsläge

Det har ännu inte hunnit producerats någon forskning om *Knitting House*, eftersom det är ett nutida projekt. Eftersom både min uppsats och mitt material, *Knitting House*, berör flera områden och perspektiv finns det ett stort antal forskningsarbeten som är relevanta att ta upp. Områden som berörs är konst, arkitektur, performance, feminism, genus, postkoloniala teorier, filosofi, politik, hemslöjd, handarbete, textil samt sociala strukturer. Jag har därför sällat i den rika floran av arbeten både internationellt och nationellt. Några arbeten som varit särskilt viktiga är bland annat: Johanna Rosenqvists avhandling *Könsskillnadens estetik? om konst & konstskapande i svensk hemslöjd på 1920- & 1990-talen*.¹⁵ Rosenqvist undersöker förhållandet mellan och förutsättningar för konst och konstskapande i hemslöjden i Sverige. Den klassiska och viktiga *The Subversive Stitch. Embroidery and the Making of the Feminine*, inom den så kallade kvinnliga konsthistorien, av Rozsika Parker behandlar femininitet och handarbete.¹⁶ Parker undersöker hur attityder gentemot handarbete sett ut och ändrats i samband med synen på kvinnlighet. Även den norska konstvetaren och redaktören Jorunn Veiteberg behandlar handarbete samt broderi, och diskuterar hemmet som produktionsplats i

¹² Beatriz Colomina, *Privat och offentligt: modern arkitektur som massmedium*. Lysekil, 1999.

¹³ Adolf Loos, *Ornament och brott: fyra texter om arkitektur*, Göteborg, 1985.

¹⁴ Hannah Arendt, *Människans villkor. Vita activa*. Göteborg, 1998.

¹⁵ Johanna Rosenqvist, *Könsskillnadens estetik? Om konst och konstskapande i svensk hemslöjd på 1920- och 1990-talen*, Diss., Lunds universitet, Lund, 2007

¹⁶ Rozsika Parker, *The subversive stitch: embroidery and the making of the feminine*, London, 1996.

*Kunsthandverk:frå tause ting til talande objekt.*¹⁷ Veiteberg lyfter fram och problematiserar hemmet som ett tredje rum.

Catharina Gabrielssons avhandling *Att göra skillnad: det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar* behandlar det offentliga rummet och dess estetiska och politiska effekter.¹⁸ Gabrielsson undersöker hur det offentliga rummet kan förstås i dagens marknadsorienterade samhälle och redogör för dess villkor som idé och fysisk form utifrån idéer inom arkitektur, konst och politisk filosofi. Ann Legebys licentiatavhandling *Urban segregation and urban form. From residential segregation to segregation in public space*, visar hur den arkitektoniska utformningen av städer påverkar segregation.¹⁹ I studien behandlas Södertälje, som ligger drygt 3 mil söder om Stockholm. Legeby framhåller att de flesta offentliga rum är segregerade, och visar hur detta påverkar människors vardagliga rörelsemönster och tillgång till offentliga rum.

Kapitel 1

***Knitting House* och Husby - Grå betong som stickas mjuk**

Knitting House, den stickade lägenheten, ställdes ut på Husby Konsthall under hösten 2010 och det var även där som de sista delarna av lägenheten stickades. Men det var i en trerumslägenhet på Oslogatan 8 vid Husby centrum som arbetet med stickningen började. Husby utgörs av en enhetlig bebyggelse där loftgångshus dominerar den utpräglade bostadsstadsdelen. Byggstarten för Husby var 1972 och två år senare började inflyttningen. Tunnelbanan invigdes dock 1977, samma år som hela stadsdelen var klar. Planerna på storskaligt arbetsområde kom att gälla endast Kista och Akalla och till följd blev Husby en bostadsstadsdel med få arbetsplatser.

Husen i Husby är likformiga men skiljer sig färgmässigt då bostadshusen har olika färger uppdelat per kvarter. De flesta av bostadshusen är femvåningshus. Tallskog

¹⁷Jorunn Veiteberg, *Kunsthandverk:frå tause ting til talande objekt*, Oslo, 2005.

¹⁸ Catharina Gabrielsson, *Att göra skillnad: det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar*, Diss., Kungliga Tekniska högskolan, Stockholm, 2007.

¹⁹ Ann Legeby, *Urban segregation and urban form. From residential segregation to segregation in public space*, Lic., Kungliga Tekniska högskolan, Stockholm, 2010.

sparades på flera ställen vid byggnationen av området och växer in i kvarteren likt remsor. Stadsdelens mitt markeras med niovåningshus. Svenska Bostäder var byggherre till Husby och byggnaderna är uppförda i prefabricerade betongelement.²⁰ Genom att arbeta med och utmana arkitektens strikta geometri vill projektet *Knitting House* problematisera den form inom vilka olika människor och familjer lever sina liv.²¹ Projektet problematiserar den geometriska formen genom att de annars hårda betongväggarna omtolkats till mjuka, rörliga, stickade väggar och skapar en ny arkitektonisk artikulation. Valet att gestalta betongväggar som stickade betyder även att en uppgradering av handarbetets status inom konstvärlden sker, vilket jag återkommer till i Kapitel 2 och Avslutande diskussion. I Husby står femvåningshusen vända vinkelrätt mot varandra med fyrkantiga gårdar mellan. Stödmurar av betong mellan husen skapar slutna kvarter och syftar även till att stoppa spontana genvägar.²² Man kan tolka bostadshusens placering som en önskan att skapa intima gårdar mellan husen likt små privata rum i ett större offentligt rum. Detta sker dock på bekostnad att människor i området begränsas i dess rörelsefrihet.

I inledningen till *Den moderna arkitektens filosofier* beskriver Sven-Olov Wallenstein filosofins förhållande till arkitekten som extra laddat eftersom ”teoriernas effekter skrivs in direkt på såväl det materiella som det ideologiska planet och griper in i vårt vardagliga liv”.²³ Exempel på hur teoriernas effekter skrivs in på det materiella och ideologiska planet kan vi se i arkitektens utformning i Husby. Den modernistiska arkitektens teorier påverkar människor i området genom att stödmurarna styr dem att röra sig enligt vissa givna mönster. På ett ideologiskt plan kan vi se hur den rationalistiska tanken bakom Miljonprogrammet griper in i det vardagliga livet eftersom arkitekten är där fast och fixerad. Människor kan inte välja att förhålla sig till den eller inte. Vidare beskriver Wallenstein hur arkitekten får en lägre rang än andra konstarter i de estetiska systemen, efter Kant, – som gett estetiken sin moderna innebörd. Arkitektur skiljer sig från andra konstarter genom att dess relation till teknik, ekonomi och politik är tydlig och därmed även dess lägre grad av autonomi. Arkitektur sägs därför göra motstånd mot strikta estetiska betraktelsesätt genom sin nära relation till ett yttre.

²⁰ *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*, s. 281-334.

²¹ http://www.kth.se/abe/om_skolan/organisation/inst/arch/kalender/ovrigt/knitting-house-1.66569, 101125.

²² *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*, s. 281-334.

²³ Wallenstein, s. 9.

Nu återvänder vi till projektet och lägenheten på Oslogatan. Lägenheten mättes upp med hjälp av studenter från Arkitekturskolan. Allt kartlades, från garderober och hatthyllor till små krokar, rispor och sprickor i väggar och kakel. Genom studier av väggar, element, dörrkarmar, lister, tapeter, badkar, toalett, kyl och frys, garderober och spis kunde den hårda interiören översättas till en stickad version, 75% förminskad. Tanken var att lägenheten skulle stickas i enfärgat grått garn där det enfärgade skulle symbolisera det standardiserade, men efterhand tillkom även andra färger. Färgerna inger ändå ett enhetligt intryck eftersom de alla är pastelligt gråaktiga även om de har inslag av rosa, beige och glitter. *Knitting House* är mer än lägenheten på Oslogatan och den stickade installationen i konsthallen, och en stor del av projektet handlar om själva processen.

I radioprogrammet ”Att sticka en trerummare i Husby” beskriver deltagare i projektet just själva processen som konst, och mindre den slutliga producerade stickade lägenheten som ställdes ut på Husby konsthall. De menar att själva processen ingav dem stolthet som först uttrycktes när den stickade lägenheten hängde klar. En kvinna berättar hur hon ”är ingenting”, och jag tolkar det som att hon menar att hon inte har en plats i det offentliga rummet och samhället eftersom hon är hemma med sina barn. Genom arbetet med projektet har människor kunnat mötas och delat erfarenhet och historier, och de berättar hur de stickat in dessa historier i husets väggar. Historierna är därmed inte endast personliga och unika utan de kan även sägas vara kollektiva. De hudfärgade inslagen på den stickade lägenheten, menar en deltagare, påminner om damunderkläder men är arkitektur på samma gång. Hon beskriver hur de upphängda stickade väggarna ger en intim känsla, att det är det innersta som de har förmedlat genom stickningen. Projektet beskrivs vidare vara en kärleksförklaring till området och till människorna som bor där. Ett syfte med projektet är även att kunna synliggöra hur nedgångna husen är och att människor faktiskt bor i sådana nedgångna hus.²⁴

Arkitekturen i Husby problematiseras genom *Knitting House* eftersom projektets syfte är att lyfta fram de boendes individuella avtryck i bostadshusen. Genom att synliggöra de unika spåren av människor i en stickad interiör förs ett alternativt arkitektoniskt uttryck av området fram. Uttrycket kan ses i motsats till det vanligare uttrycket med ”manliga” konnotationer, präglad av en strikt och geometrisk arkitektur i betong.

²⁴ Wikars.

Miljonprogrammet, Järvalyftet och standardiserad arkitektur

Akalla, Husby, Kista, Rinkeby och Tensta är alla stadsdelar som byggdes genom Miljonprogrammet. Akalla, Husby och Kista bildar tillsammans en så kallad bandstad med sammankopplande gångstråk. Det var på 1940-talet som planerna på att bebygga Järvalyftet uppstod, men det förverkligades först på mitten av 1960-talet. Husby ligger mellan Akalla, Kista och Tensta i norra delen av Stockholm.²⁵ Järvalyftet har tidigare varit övningsfält för stora militära övningar. År 1966 ansågs det inte längre nödvändigt med denna tillgång till övning, och bostadsbristen var dessutom akut. Därför såldes marken av Staten till kommunerna i området samma år. Det akuta problemet med bostadsbrist medförde att planeringen och byggandet gick fort, och invånare kunde börja flytta in i Tensta 1967 och i Rinkeby 1968. Målet för de byggda stadsdelarna var hög exploatering och stadsmässighet. Genom trafikseparering fick människor förflytta sig över trafiken via gångbroar. Bygget fick hård kritik som riktades mot den *stereotypa* utformningen, samt att inflyttningen påbörjades innan lokal service ordnats och tunnelbanan fanns där. När sedan Akalla, Husby och Kista utformades var intentionen att de skulle ges en mer varierad utformning. Tunnelbanan fanns redan där och särskilt Kista gavs ett variationsrikt mönster vad gäller hustyper.²⁶ Trots intentionen om att variera arkitekturen är den ändå helt standardiserad och kan därför upplevas som monoton i Husby, något som aktualiserats genom *Knitting House*.

Stickningen i *Knitting House* syftar till att kommunicera och lyfta fram det unika och personliga i den standardiserade formen på lägenheterna i Miljonprogrammet. Just fascinationen för rationaliteten ligger bakom idén med projektet, likaså intresset för det som sker inom de serieproducerade väggarna. På aluminiumställningar monterades lägenhetens stickade rum upp i konsthallen. Installationen visar en standardlägenhet men här med unika spår som stickats in i interiören.²⁷ Rummen är monterade så att besökare kan gå in och runt i den stickade lägenheten, men besökare kan även gå runt den på utsidan och uppleva lägenhetens avigsida. Avigsidan är den som möter betraktaren först och till skillnad mot den ”verkliga” lägenheten består inte exteriören av en ”putsad fasad” utan visar en ruff baksida.

²⁵ Siv Bernhardsson & Göran Söderström, *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*. Stockholm, 2003.

²⁶ *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*. s. 9-30.

²⁷ http://newbeautycouncil.org/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=30&joscclean=1&comment_id=161&lang=swedish, samt <http://www.husbygard.nu/knittinghouse.html> 101125.

Den ruffa baksidan kan även ses som en kommentar till diskussioner kring utseendet på bostäder i Miljonprogrammet. Exteriörer i området har ofta kallats fula och tråkiga i medier men skvallrar kanske mer om generaliserande och maktutövande åsikter.

Stadsdelarna som byggdes genom Miljonprogrammet skiljer sig åt genom arkitekturens utformning, men även genom dess olika samhällsliga och ekonomiska utveckling genom åren. Under 1980-talet blev arbetsområdet inom Kista till ett centrum för en snabbt växande IT-industri. Utvecklingen har sedan dess fortsatt och 2003 stod Kista Science Tower klart.²⁸ Kista Science Tower är Sveriges högsta kontorsbyggnad med sina 32 våningar och 138 meter i höjd. Arbetsområdet i Kista har genom tiden blivit till ett av världens främsta IT-kluster, nu kallat Kista Science City.²⁹ Det råder med andra ord stor skillnad mellan de närliggande stadsdelarna Husby och Kista. Skillnaderna kan ses i arkitekturen och arbetstillfällena, där Kista är den framgångsrikare av de två. Järvalyftet har till uppgift att förändra och förbättra aspekter som dessa, vilket nu ska diskuteras i följande stycke.

Vision Järva 2030 och arkitekturens roll i Husby

Med en historisk inblick och bakgrund till dagens Husby ska Järvalyftet studeras, samt arbetet kring områdena kring Järva, där *Vision Järva 2030* är viktigt för utvecklingen i området.³⁰ *Vision Järva 2030* ger en bild av framtidens Järva som ett slags målbild för Järvalyftet. Dokumentet är ett första förslag och ska därför fungera som underlag av en pågående process. *Vision Järva 2030* har utarbetats av en projektgrupp med Magnus Andersson, projektledare från Stockholms stadskontor. Visionen innefattar gamla förslag och nya idéer, och är resultatet av arbete av politiker, tjänstemän, företag, föreningar, myndigheter, organisationer och oräkneliga Järvabor. Järvalyftet togs fram 2007 i bred politisk enhet och godkändes våren 2009 av kommunfullmäktige. Stadens berörda nämnder och styrelser ska verka för att uppfylla visionen.³¹

Visionen för området är ett ”Stockholm i världsklass”, en medborgarnas Stockholm. Stockholm befinner sig i en befolkningsmässig och ekonomisk expansion, och

²⁸ *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*, s. 31.

²⁹ <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Stadsledningskontoret/Jarvalyftet/Det-har-ar-Jarva/>, 101126.

³⁰ Stockholm stad, *Vision Järva*, [Vision Järva 2030, del 1 \(pdf, 5 MB\)](#) samt [Vision Järva 2030, del 2 \(pdf, 8 MB\)](#), 101202.

³¹ *Vision Järva 2030*, del 1, s. 6

invånarantalet beräknas öka från 800 000 till nära en miljon. Utgångspunkten för *Vision Järva 2030* innefattar teman som handlar om hur staden ska vara mångsidig, upplevelserik, innovativ och växande. Järvalyftet innebär även satsningar på upprustning av bostäder, ökad trygghet, fler jobb, bättre utbildning, bra språkundervisning samt utvecklad och varierad statsmiljö. Järvabornas synpunkter på sina stadsdelar har varit den viktigaste utgångspunkten, vilka undersöktes grundligt under den omfattande undersökning 2006, gjord av Svenska Bostäder. Ett av målen med Järvalyftet är att människor ska vilja flytta till Järva och att vilja bo kvar.³²

En viktig och framträdande del av Järvalyftets vision är att utveckla befintliga kvaliteter och åtgärda dagens brister. Detta kan ses problematiskt, eftersom det är svårt att avgöra vem som har makt och möjlighet att definiera stadsdelens kvaliteter och brister. *Vision Järva 2030* beskriver blanda annat hur dagens tekniska brister och dåliga inomhusklimat, genom nya lösningar ska göra Järva till en spjutspets inom miljöområdet.³³ Trots att de är skrivet att detta ska ske på sikt, kan det verka problematiskt att gå från ”botten” till ”toppen”. Kanske är det bättre att sätta realistiska delmål för att inte verka utopiskt.

En ökad variation inom flera områden premieras då lokala behov ska ses över, för att öka och möjliggöra valfrihet för Järvabor. Variationen ska ske genom att blanda ihop variation av hustyper med storskaliga flerfamiljshus. I dag finns det till exempel redan radhus i Tensta och Rinkeby. Dokumentet beskriver att ”genom blandad bebyggelse finns många olika bostäder av god standard”.³⁴ Men enligt *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden* och *Knitting House* dominerar trerumslägenheter Husby. Arkitekturen och strukturen styr människorna på så sätt att oavsett om det är en person eller till exempel fem som bor tillsammans finns nästan bara trerummare att erbjuda i Husby. Här återkommer problematiken med hur utformningen av Husbys arkitektur gått till. Stadsdelens trerummare begränsar valfriheten hos människorna som bor eller ska bo där. Vi kan se hur ”normen” för familjer från tiden då stadsdelen byggdes drabbar de boende. Dåtidens ”normalfamilj” ansågs behöva en trerummare, ett ideal som uttryckligen utformades och införlivades i arkitekturen.

Enligt *Vision Järva 2030* är målet idag att, med sikte mot framtiden, skapa attraktiva stadsdelar som stämmer med dagens samhälle och värderingar. Vad är då utgångspunkten för Husby? Visionen är att skapa en mer sammanhängande, varierad och levande stad, bland annat genom att bostäder och verksamheter blandas samman. En ökad

³² *Vision Järva 2030*, s. 7.

³³ *Vision Järva 2030*, s. 8.

³⁴ *Vision Järva 2030*, s. 7.

bostadsvariation ska nås genom att rusta upp och prova nya fasad- och entrélösningar, om- till- och nybyggnad. Gångvägar med otydliga gränser för privat och offentligt ska förändras, så att gränser mellan privata, halvprivata och gemensamma grönytor förstärks. Dessa förändringar syftar till att skapa bättre gårdsmiljöer.³⁵ Det är otydligt vad detta resonemang kring privata och offentliga rum baseras på och betyder, samt varför det är ett problem att gränserna mellan dessa är otydliga. Detta återkommer jag till och diskuterar vidare i Avslutande diskussion.

Kapitel 2

Minoritetsproblematik och politik

Arbetet kring *Knitting House* har bland annat bestått i att kvinnor bosatta i Husby varit med och stickat lägenhetens interiör och därför fungerat ”experter” på området och dess boendemiljö. Boendemiljön är något som både Järvalyftet och *Knitting House* aktualiserar och problematiserar och kan sägas verka för att förbättra. Även om de boende i Husby med annat än svenskt ursprung utgör majoritet i Husby, är de minoritet i Sverige. Begreppet minoritet är laddat med mening som kan skilja sig åt för olika människor och jag vill därför diskutera begreppet här. Jag menar att begreppet minoritet är laddat av värde och olika meningar beroende på vem som använder begreppen, det vill säga användarens position. Det är viktigt att förstå det komplexa maktförhållande som inbegriper begrepp som minoritet för att inte reproducera en ojämn maktdiskurs. Vem som använder ordet och vem som berörs och inkluderas i begreppet måste därför problematiseras.

Genom Gayatri Shakravorti Spivaks text ”Kan den subalterne tala?” vill jag se om och hur minoriteter kan komma till tals i *Knitting House*.³⁶ Hur problematiserar *Knitting House* boendemiljön i Husby, och hur kan detta göras utan att installera de boende som objekt? Spivak kritiserar samtida västerländska ansträngningar att problematisera subjektet och synliggör västerländska intellektuellas roll i samtidens maktrelationer. Spivaks kritik

³⁵ *Vision Järva 2030*, del 2, s. 38.

³⁶ Spivak, s. 73-146.

riktar sig även mot hur subjektet i tredje världen representeras inom en västerländsk diskurs. Enligt Spivak kräver kritiken en undersökning och utveckling av representationsteori och den globala kapitalismens politiska ekonomi samt skärningspunkten mellan dessa. Spivak lyfter fram hur möjligheterna för den subalterna kvinnan att tala beror på relationer mellan hennes och västerländska diskurser. Analysen av dessa relationer handlar även om möjligheten att tala *om* eller *för* den subalterna kvinnan. I sin text diskuterar Spivak både Marx och Derrida utifrån en decentrering av subjektet samt den kända texten som består av en konversation mellan Michel Foucault och Gilles Deleuze utifrån makt och begär. Spivaks problematisering av möjligheten för den subalterna att tala menar jag är fruktsam för min analys av *Knitting House* även om jag använder begreppet minoriteter och inte subalterna. Spivak definierar den subalterna som någon från ”den tredje världen” vilket inte helt överensstämmer med alla människor som utgör minoritet i Järvaområdet. Men ”den subalterna” strukturella underordningen är jämförbar med Järvas minoriteter samt den samhällsliga hierarki de är del av. Utifrån detta är mitt syfte att undersöka hur minoriteter kan ”komma till tals” i *Knitting House*. I Husby är antalet människor med annat ursprung än svenskt stort. I Järva uppgår antalet människor med utländsk bakgrund till 78,2% vilket kan jämföras med antalet i Stockholm som uppgår till 27,6%.³⁷

Med *Knitting House* skapas plats för innovation genom interdisciplinärt arbete. Syftet med projektet är att skapa statusförskjutningar, uppgraderingar och omtolkningar kring den byggda miljön. Det vill även skapa ett ”tredje rum” där en så kallad hybrid skapas, en delad identitet sprungen ur två olika och ojämlika sociala grupper. Dessa tankar relaterar de till Homi K. Bhabhas så kallade ”third space”. Människor från olika sociala grupper kan genom mötet i det ”tredje rummet” komma samman och deras olika kulturella bakgrunder kan korsbefruktas samt rubbas. Genom dessa situationer skapas ett delat rum, av ny gemenskap.³⁸ *Knitting House* kan därmed tolkas som att det inte bara kastar om värdehierarkier utan även fokuserar på att återuppbygga världen genom att artikulera alternativa arkitektoniska former. Denna tolkning är inspirerad av John Beverlys text ”Teser om subalternitet, representation och politik”.³⁹

Beverly behandlar begreppet subalternitet – och syftar på de orepresenterade och kanske orepresenterade utan röst – samt hur någon från en direkt maktposition eller privilegierad position kan representera de orepresenterade. För konstnärer och intellektuella är

³⁷ *Vision Järva 2030*, s. 9, 101202.

³⁸ Wikars.

³⁹ John Beverly, ”Teser om subalternitet, representation och politik”, Simon Sheikh (red.), *Konst, makt och politik*, Stockholm, 2007.

sättet att gå till väga, i den politiska kampen, att erkänna den motsägelse som själva idén att studera den subalternerna innebär. Faktum är att en sådan studie av den subalternerna medför vidmakthållandet av subalternitet. Beverly menar att subalternerna studier måste framhålla att det inte handlar om att göra anspråk på att representera den subalternerna, utan istället om att synliggöra hur ”frånvaron, svårigheten eller omöjligheten till representation av den subalternerna strukturerar kunskapen och praktiken vi konstruerar och överför”.⁴⁰ *Knitting House* gör inte anspråk på att representera de som har begränsad makt och möjlighet att göra sig hörda varken i samhället eller i samtidskonsten. Syftet är istället att skapa situationer och möten som kan generera kraft till samhällelig förändring.

Stickning och genuspolitik

Johanna Rosenqvists avhandling *Könsskillnadens estetik?* behandlar spänningsfältet mellan hemslöjd och konst och hon studerar möjligheten för aktörer inom den organiserade hemslöjden att verka som konstnärer under 1920- och 1990-talen. Hemslöjden undersöks utifrån verk och verksamhet, ur tre perspektiv; konstvetenskapligt, genusteoretiskt och kultursociologiskt. Rosenqvist skiljer på Hemslöjden med stort H och med litet h, där det stora h:et står för organisationen och det lilla för produkterna och produktionen. Det är enskilda verk och verksamheter inom Hemslöjden med stort h som diskuteras i avhandlingen med fokus på dess relation till den fria konsten. I titeln finns ett frågetecken och detta för att tydligt visa hur begreppen könsskillnad och estetik kritiskt granskas och ifrågasätts. Rosenqvist använder begreppet estetik genomgående i sin avhandling och menar att detta är helt beroende av föreställningar om könsskillnader. Med estetik menar hon ett konstsociologiskt studium av konst, miljö och natur samt uppfattningar och förhållningssätt rörande dessa. Textila estetiska uttryck har tidigare betraktats som bruksting och bemötts med kylig attityd, enligt Rosenqvist, vilket hon menar beror på ett särskiljande som har med kön att göra. Hemslöjden har feminiserats och därför har varken skapare eller verk omskrivits såsom skapare och verk inom ”den fria konsten” har gjorts.

Med exempel som konstverket *Hjärn-matta* (2005), av Maria Miesenberger (f. 1965), visar Rosenqvist på verksamheter som skiljer sig åt och samtidigt relaterar till en

⁴⁰ Beverly, s. 174-175.

hemslöjdstradition.⁴¹ *Hjärn-matta* beskrivs av Rosenqvist som en trensaflossa i form av en matta som visar ett tvärsnitt av en mänsklig hjärna. Konturen är kantad av fransar som tydliggör mattans placering på golvet, för att fransarna ska stå ut ifrån verket utan att fixeras. Miesenberger beskriver själv sin matta som ”tuftad relief”.

Konstverket fungerar som exempel för hur föremål som dels kan ses som inredningsföremål (och skulle då benämnas: trensaflossa), dels konst (då som: tuftad relief), har inneslutits och uteslutits i konstens kanon. Rosenqvist förtydligar en dikotomi i arbetsfördelning mellan tanke och hand. Konsten har ansetts vara intellektuell och upphöjd till skillnad mot handens och det manuella arbetet. Enligt Rosenqvist står Miesenberger för tanken och väverskor för handen, i arbetet med *Hjärn-matta*. På liknande sätt undrade jag först om Elin Strand Ruin skulle stå för tanken och de stickkunniga kvinnorna i Husby för handen, i arbetet med *Knitting House*. Så är inte fallet, i projektet *Knitting House* läggs stor vikt vid att alla deltagare ska mötas på samma nivå genom att de alla har enskilda specialiteter.⁴² Rosenqvist menar vidare att Miesenberger förstärker sitt konstverks plats på golvet och samtidigt uppmanar till reflektion. På liknade vis förstärks *Knitting House* placering i konsthallen, genom att det mjuka materialet kräver att hängas upp för att komma till sin rätt.⁴³

Länge representerades hemslöjden, dess verk och skapare, som kollektiv och bärare av en tradition, enligt Rosenqvist. Vid utställningar av verk under 1920-talet namngavs oftast föreningen bakom utan att namnen på de verkliga personerna bakom produktionen stod med och (re)presenterades. Den skapande individuella kreativiteten inom hemslöjden förvandlades därför till något kollektivt och osjälvständigt. Hemslöjden skiljer sig från slöjden på så vis att det i större utsträckning var kvinnor som kallade sitt hantverksarbete för hemslöjd medan män som gjorde samma sak kallade sitt arbete för slöjd. Hemslöjd ger associationer till hemmet och därmed det traditionellt sett kvinnliga. Rosenqvist synliggör könskodningen tydligt genom att visa hur hemslöjden sammankopplas till naturen (”kvinnligt”) och därför hamnar i motsats till kulturen (”manligt”). Den fria konstens koppling till kulturen ger den tyngd och den anses vara djup och inåtblickande. Därmed positioneras den fria konsten i motsats till den underordnade hemslöjdens koppling till naturen som ytfenomen. Kopplingen

⁴¹ Rosenqvist, s. 4.

⁴² Wikars.

⁴³ Rosenqvist, s. 4.

till yta betyder dels textil yta – i motsats till måleriets eviga – dels yta som har med mode att göra.⁴⁴

Rosenqvist poängterar hur jämställdhetsarbete under andra hälften av 1900-talet påverkat hemslöjden på så vis att andelen män ökat vid denna tid och framåt i hemslöjden. De tidigare ofta förekommande mer mjuka material har nu kompletterats av hårda och hemslöjden kallar sig nu mer för endast slöjd, detta för att ta bort konnotationer till hemmet och den privata sfären. Vid utställningar anges idag, till skillnad från under 1920-talet, namn på skapare vilket visar hur hemslöjden gått från att verka kollektiverande till individualiserande. Rosenqvist visar hur könsskillnadens estetik ligger i organisationen kring hemslöjden, och alltså inte i verken. I relation till *Knitting House* kan vi se hur projektet utmanar hierarkiska system inom konstvärlden genom att använda sig av stickning, vilket jag återkommer till och utförligare diskuterar i Avslutande diskussion.

Rosenqvist beskriver hur det ornamentala och dekorativa ofta används synonymt. Då den fria konsten utvecklas med modernismens genombrott underkuvas det dekorativa. Rosenqvist visar hur kritiker som Adolf Loos och Karl Kraus strategiskt propagerade för en mer social modernism för att säkra sin ställning på konstens stora scen, i en tid då kvinnor och det ”kvinnliga” började ta mer och mer plats i den offentliga sfären. Ornamentik och dekoration knöts till natur och sattes därmed i motsats till kultur, där natur står för något primitivt och feminint och kultur för psykologi och manligt.⁴⁵ Genom att diskutera hemslöjdens verksamheter problematiserar Rosenqvist en estetisk produktion, i en privat sfär som tidigare exkluderats i konstvärlden. Denna konstnärliga praktik, med fokus på var och hur det sker, kan förstås som en estetik likt en social kategori.⁴⁶

Kapitel 3

Insida, utsida och mellanrum

⁴⁴ Rosenqvist, s. 43.

⁴⁵ Rosenqvist, s. 38-43.

⁴⁶ Rosenqvist, s. 9.

Bild 4.

När jag besöker Husby Konsthall och *Knitting House* på "Fernissagen" ser jag först den stickade lägenhetens avigsida, - se bild 4. Perspektivet utifrån sett ger ett brutalistiskt intryck då ställningar och hängande trådar framträder tydligt. När jag sedan går in i den stickade lägenheten glömmer jag snart bort ställningarna som håller upp dess väggar. Jag snavar nästan över ställningen som jag måste gå över för att röra mig mellan rummen, eftersom jag helt uppfylls av fascination av lägenheten. Inuti rummen upplever jag dessa som något jag bäst kan beskriva som animerade, samtidigt som allting ser "riktigt" ut på håll. När jag sedan går runt lägenheten, åter på dess utsida, upplever jag den mer spöklik, - se bild 5. De tunna stickade väggarna blir transparenta och andra besökares siluetter tecknar sig bakom och genom väggarna, - se bild 6. Det som även fascinerar mig är mellanrummen mellan väggarna, - se även här, bild 6.

Bild 5.

Bild 6.

För att förstå begrepp som insida och utsida inom arkitektur, ska jag undersöka förhållandet mellan de båda, samt hur utvecklingen av begreppen har sett ut. Senare behandlas även begreppet mellanrum. I *Knitting House* är både insidan och utsidan synlig samtidigt, i och med dess transparens, och förhåller sig till varandra på så vis att utsidan är den stickade insidans avigsida. I inledningen till *Den moderna arkitekturens filosofier*, beskriver Sven-Olov Wallenstein hur arkitektur alltid appellerar till någon typ av filosofi och att det alltid finns en arkitektonisk gest vid varje konstruktion av ett filosofiskt system. Relationen mellan filosofi och arkitektur bör vara sådan att konfrontationer mellan dessa medför förvandlingar av de båda.⁴⁷ Wallenstein syftar på relationer som är fruktsamma för båda ”parter”. Vidare diskuteras tektonik, rum och fenomenologi i första kapitlet. Under slutet av 1800-talet börjar den nya plastiska konceptionen av rummet ta form, med bakgrund av Hegel. Enligt Hegel ses arkitekturens ursprung i dess spatialisering där rummet förhåller sig till sig självt.⁴⁸ I Hegels hierarkiska system av de sköna konsterna står arkitekturen lägst på grund av att den är mest teknisk-praktisk. Som en rörelse bort från de klassiska ordningarna och formerna inleds modernismen med upplösning av de sköna konsternas hierarki.

Under tidigt 1900-tal börjar relationen mellan ett yttre och inre utvecklas och artikuleras som förbindelser. Hos till exempel Semper, Wagner och Loos splittras rumsbegreppet i ett inre och yttre, yta och djup, hölje och kärna med en komplex dialektik. Gottfried Semper talar om byggnadens skal som klädnad och klänning, där klädnaden dels döljer, dels framhäver det bakomliggande som ett spel mellan det betecknande och det betecknade. Beklädnadsmetaforen vittnar om den dåtida samtids klimat och den klassiska ordningens sammanbrott.⁴⁹ Utifrån den här så kallade dissociativa linjen börjar sedan begreppet tektonik sin utveckling till det generella begreppet rum. Det är intressant att uppfattningen av rumsbegreppet från tidigt 1900-tal fortfarande idag, 2010, problematiseras i dagens avhandlingar och projekt. Jag syftar främst till kritiken av Loos, och vänder mig därför till en samtida text som behandlar Loos och dennes kritik av ornament, för vidare undersökning.

I ”Design och brott” 2003 beskriver Hal Foster hur jugendstilen, *Style 1900*, fått en stor renässans på museer och i akademiska böcker under de senaste åren (året texten är publicerat är 2003).⁵⁰ Foster skönjer en *Style 2000*, där objekt behandlas som så kallade mini-subjekt. Discipliner flyter samman och vi lever i ett slags allomfattande design. Som Foster

⁴⁷ Wallenstein, s. 8.

⁴⁸ Wallenstein, s. 17.

⁴⁹ Wallenstein, s. 27.

⁵⁰ Hal Foster, ”Design och brott”, Peter Cornell (red.), *Design och konst*, Stockholm, 2003.

skriver var Loos den store kritikern av jugendstilens hybridestetik. Loos tog avstånd från allt ornamentalt som han ansåg orent och överflödigt, erotisk och degenererad. Enligt Loos var civilisationens enda rätta väg, den mot sublimering, särskiljning och rening. Jugendstilens utsirade design var en avvikelse mot detta. Foster framhåller hur det estetiska och ändamålsenliga idag nästan uppgått i det kommersiella, där allt ses som design. Designens område är idag stort och tränger in i olika sociala grupper. Idag registreras begäret i produkter som trots att de är massproducerade lyckas framstå som både moderna och personliga. Foster synliggör även att förpackningen nästan helt ersatt varan. *Knitting Houses* val att som konstnärlig metod använda sig av stickning och handarbete, kan ses som en kommentar i samtidens teknologiska värld och samhälle eftersom stickningen utmanar det massproducerade.

Hal beskriver hur titeln på Loos text ”Ornament och brott” står för hans strikta formel om hur kulturens evolution kräver avlägsnandet av ornament från bruksföremål. Loos ser jugendinredningen som uttryck för modern stress istället för en fristad från den, vilket skapar olycka. Foster visar även hur Loos kritiserar jugendstilens allomfattande design genom att Loos söker upprätthålla tänkta gränser för rum, och särhåller därför strikt konst och bruksföremål. Loos upprätthållande av gränser för rum går dock att diskutera, vilket Beatriz Colomina gör i *Privat och offentligt: modern arkitektur som massmedium*.

Då Loos drar en skarp linje mellan interiör och exteriör framhåller Colomina att insida och utsida uppstår samtidigt, samt varför gränsen mellan dem är laddad.⁵¹ Colominas kritik av Loos åtskillnad av insida och utsida stödjer hon bland annat på exempel som *Haus Rufer*, som Loos ritat. Loos använde vid ritningen en demonterbar modell som medförde att arbete med både insida och utsida samtidigt kunde utföras.⁵² På liknade sätt kan vi se hur *Knitting House* insida och utsida sammanfaller då de hängs upp på ställningarna i konsthallen, där den ena förutsätter den andra. Vidare menar Colomina att Loos skisser synliggör hinnan mellan insida och utsida, eftersom Loos förskjuter avgränsningar med sina framställningsmetoder. Loos ritningar avslöjar hur interiören vidgas, genom en sovalkov som sträcker sig utåt, och skjuter ut från gatufasaden; den är varken inne eller utanför rummet. Arkitekturens subjekt, menar Colomina, kan därför sägas bo i väggen, i den osäkra marginalen, och medför en laddning och störning i gränsen.⁵³ I *Knitting House* finner vi inte bara att insida och utsida uppkommer samtidigt utan även att mellanrum infinner sig likt

⁵¹ Colomina, s. 264.

⁵² Colomina, s. 264.

⁵³ Colomina, s. 265.

smala passager mellan vissa väggar, - se bild 6. Ett mellanrum dit betraktaren inte kan få tydlig access. Ett slags glapp mellan de uppmätta och stickade insidorna och utsidorna. I glappet saknas ett tydligt syfte och omöjliggör en tydlig tolkning, vilket jag ska återkommer till senare.

Unika maskor tar plats i konsthallens offentliga rum

Med *Knitting House* skapas en vacker, stickad interiör med en inte så särskilt inbjudande avigsida. En av deltagarna i projektet beskriver vidare avigsidan som ganska ful.⁵⁴ Syftet är att inte fokusera så mycket på det exteriöra, som det hittills fokuserats mest på i analyser kring arkitekturen i Miljonprogrammet. Istället har mänskliga spår pragmatiskt dokumenterats och stickats in i *Knitting House*, detta för att sedan visas upp i konsthallen. En deltagare berättar om förhoppningen om att det ”fula” i lägenheten ska väcka känslor, eftersom det bevisar att människor faktiskt bor i sådana lägenheter. Tyvärr, måste jag säga, kan jag inte se det där ”fula” när jag besöker *Knitting House* i konsthallen, - se bild 7. Det kräver ett besök av trerummaren på Oslogatan för att se lägenhetens skick.

Bild 7.

⁵⁴ Wikars.

Genom att diskutera utvecklingen och omformningen av de privata och offentliga sfärerna, utifrån Hannah Arendts teorier kring dessa, synliggörs en politisk dimension med *Knitting House*. I *Människans villkor. Vita Activa* gör Arendt en distinktion mellan det privata och det offentliga. Arendt avser tre mänskliga verksamheter med termen *vita activa*. Verksamheterna är: arbete, tillverkning och *handlande*. De är alla fundamentala eftersom de svarar mot de grundläggande villkoren för människans liv. Arbete utgörs av de i människokroppen biologiska processer, vars grundvillkor är livet självt. Tillverkningens grundvillkor är världslighet och svarar mot den icke naturliga karaktären av den mänskliga tillvaron. Tillverkningen representerar varaktighet och beständighet eftersom den skapar en artificiell värld som på ett sätt kan sägas vara oberoende av invånarnas dödlighet. *Handlandet* utspelas direkt mellan människor utan förmedling med hjälp av något ting eller någon materia, och är helt beroende av andras ständiga närvaro. Enligt Arendt är pluralitet handlandets grundvillkor, liksom pluralitet är villkoret för allt politiskt liv.⁵⁵

Pluralitet är något som starkt präglar *Knitting House*. Det är antagligen just i det pluralistiska som den innovativa styrkan ligger i projektet. I "Att sticka en trerummare i Husby" beskriver en av deltagarna hur processen medfört att projektet varit "allas" uppgift. Trots olika bakgrund och specialiteter har deltagarna samarbetat och delat erfarenheter, som en likvärdig grupp med lika villkor.⁵⁶ *Knitting House* skulle inte blivit vad det blev om inte dessa olikheter samverkat. Skillnaden blir ändå att Arendt syftar till en möjlighet att handla, utan förmedling via ting eller materia. Denna tankegång är intressant men kanske något utopisk. Det viktiga att ta fasta på, från Arendts teori, är pluralitetens närvaro för politiken.

Arendt beskriver hur det privata skilts från det offentliga, sedan den antika statsstatens grundande. I den antika statsstaten utgjordes det offentliga av det politiska området och det privata av hushållet. Men med den nya tiden, och dess moderna samhällsbegrepp, skapas ett nytt rum, vilket är det sociala. Detta sker genom att det privata, hushållets inre, flyttades ut i det offentliga och skiljelinjerna mellan sfärerna suddades ut.

Inom det moderna samhället återfinns vi, enligt Arendt, inte sällan den så kallade en-väldets monarkistiska princip. Ett samhälle där "ingen" härskar eller styr. Då denna "ingen" inte heller är bunden till en enskild individ utgörs den av "det ekonomiska totalintressets hypotetiska enhetlighet såväl som de gängse åsikternas hypotetiska samstämmighet i societeternas salonger".⁵⁷ Vidare menar Arendt att i slutet av den

⁵⁵ Arendt, s. 38-51.

⁵⁶ Wikars.

⁵⁷ Arendt, s. 71.

nationalstatliga utvecklingen kommer denna *ingens* herravälde till makten, nämligen byråkratin. Byråkratin, beskriver Arendt, som den högst sociala av stadsformer. Samhällsmedlemmar förväntas bete sig enligt vissa regler av samhället. Reglerna verkar socialt normerande och motverkar spontanitet och framstående prestationer. I samhället omfattar och kontrollerar det sociala, samhällsmedlemmar av en given gemenskap. Jag tolkar det som att det i den moderna världen utvecklats en konformism som handlar om att systematisera det mänskliga livet. Arendt beskriver hur samhället skapar ett enhetligt beteende, där normer styr och avfärdar olikheter som onormalt och asocialt. Vidare visar Arendt hur möjligheten att handla, och därmed även att bryta och belysa historiska förlopp, minskar vid konformism. Den minskade möjligheten beror på att handlandet är beroende av pluralism, och konformism mottätter pluralism. *Knitting House* problematiserar på liknande sätt konformism genom att gestalta den standardiserade arkitekturen med miljontals maskor. En av deltagarna beskriver hur varje maska står för en människa, och stickningen binder samman människor, samhällen, kanske hela världen.⁵⁸

Avslutande diskussion

Min intention är att min analys av projektet ska fungera som ett bidrag till flera alternativa tolkningar av *Knitting House*, inte att finna *ett* slutgiltigt svar.

En av de viktigaste aspekterna som jag vill framhålla i min analys av *Knitting House* är att projektet problematiserar den rådande bostadspolitiken i Stockholm – som antagligen gäller alla större städer, med liknande förorter som Stockholm har – utan att objektifiera de boende i Husby varken genom att reproducera eller representera stereotyper i utställningsrummet. I Husby Konsthall möttes betraktare av *Knitting House* möjligtvis av en typiskt ”kvinnlig” installation, på grund av dess referenser till handarbete som jag diskuterat i Kapitel 2. Samtidigt betecknar det ”kvinnliga” i denna intressanta och magnifika installation just arkitektur, med ”manliga” konnotationer bland annat på grund av sin koppling till kultur. De mellanrum som blir synliga i den stickade lägenheten visar en spontanitet som i betonglägenheten inte syns. Mellanrummen är inbyggda och bortbyggda i betonglägenheterna i Husby, såsom spontaniteten. Människors spontanitet begränsas och regleras på grund av

⁵⁸ Wikars.

arkitekturen i Husby. Inspirerad av Catharina Gabrielssons avhandling *Att göra skillnad: det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar* vill jag framhålla *Knitting House* politiska dimension i just mellanrummen. Gabrielsson diskuterar det offentliga rummet och behandlar bland annat ”tomrum” i avhandlingen.⁵⁹ Gabrielsson beskriver det offentliga rummet som en ”scen” i och med demokratins instiftande och ”[d]et offentliga rummet blir därmed ett utrymme där skillnader och konflikter inte döljs eller förträngs”.⁶⁰ Det offentliga rummet blir det självklara framträdelserummet för skillnader och konflikter. Vidare diskuteras ”tomrum” genom idéer hos Henri Lefebvre, Claud Lefort och Rosalyn Deutsche. Enligt Lefebvre utgör begreppet ”tomrum” ursprunget till alla rum. Eftersom de tomma mellanrummen mellan insidan och utsidan i *Knitting House* inte har ett tydligt syfte, vore det möjligtvis att övertolka verket genom att försöka analysera det. Mellanrummen kan ha tillkommit spontant och utan beräkning, eller så är de noga uträknade och gestaltar tjockleken på vägpartier mellan de olika rummen. Oavsett hur mellanrummen uppstod i den stickade lägenheten är det där, i mellanrummen som en viktig aspekt av *Knitting House* som politisk katalysator kan ses röra sig. Om konformitet motverkas av pluralitet kan vi se hur olikhet—insida och utsida—frambringa någonting nytt. En spontan rörelse mellan det inre och yttre som varken är lätt att definiera eller förutsätta. Då arkitekturen i Husby ofta beskrivs vara monoton och, som jag tolkar det, reglerande med sin struktur, utmanas den av den stickade lägenhetens synliggörande av rum.

Dessa tankar kring mellanrummens relation till människorna som bor i Husby är även intressanta att diskutera utifrån licentiatavhandlingen *Urban segregation and urban form. From residential segregation to segregation in public space* av Ann Legeby. Legeby behandlar relationen mellan separation av människor och aktivitet utifrån hur städer är arkitektoniskt utformade och strukturerade.⁶¹ Byggnadernas form och placering påverkar människors rörelsemönster och möjlighet till att mötas. De gränsdragningar mellan privata, halvprivata och gemensamma grönytor som tas upp i *Vision Järva 2030* framstår som problematiska utifrån Legebys undersökning. Syftet till att skapa bättre gårdsmiljöer är inte tydligt uttryckt, men kan antagligen handla om att försöka skapa en intimare känsla och säkrare miljö för de boende. Vilken slags säkerhet skapar tydligare gränser för privat och offentligt vid, de tidigare nämnda, gångvägarna? Riskerar inte dessa gränsdragningar att

⁵⁹ Gabrielsson, s. 74-111.

⁶⁰ Gabrielsson, s.97.

⁶¹ Ann Legeby, *Urban segregation and urban form. From residential segregation to segregation in public space*, Lic., Kungliga Tekniska högskolan, Stockholm, 2010.

förstärka föreställningar om ”vi” och ”dem” och därför motverka såväl trivsel och säkerhet som integration?

Det beskrivs i introduktionen till *Konst, makt och politik* att det är ”snarare konstnärens syfte än verkets funktion (dess utsaga, framstående och avläsning) som definierar ett verk som politiskt”.⁶² Därför vill jag med min analys av *Knitting House* särskilt lyfta fram projektets process. Det är i processen som vi kan se en av projektets politiska dimensioner som tydligast och *Knitting House* kan därför ses som ett exempel på hur konst kan fungera som politisk katalysator. Om vi förstår katalysen som en process utan ett definitivt eller utstakat mål. Målet är i sig processen och utgången av processen är inte enkelt tolkningsbar. Antagligen har projektet startat en rörelse som pågår i framtida tid och rum, utan direkta svar. *Knitting Houses* politiska funktion kan ses i dess iscensättning av objekt, subjekt och representation. Eftersom deltagarna i projektet bidrar med sina egna särskilda kompetenser och samtidigt möts på ett plan utan hierarkiska ordningar, skapas inget enskilt objekt som ska representeras av något enskilt subjekt. Processen har lett vidare till installationen, den stickade lägenheten. Utan att kunna urskilja enskilda människors historia eller röster i den utställda installationen, kan vi se hur flera sammansmält till en enhet. Enheten uttrycker ett slags kollektiv röst, men jag vågar säga att det är utan att verka universellt, eftersom varje ögla i stickningen samtidigt kan sägas stå för en människa. För att återkoppla till citatet av Adrian Piper i min uppsats inledning kan vi konstatera att *Knitting House*, som utställd installation i konsthallen, genomgått en förändring. Förändringen är inte permanent eftersom *Knitting House* är stickad och rörlig, och blev nedpackad i stora påsar efter utställningen i *Husby Konsthall*. Om man antar att ett verks katalytiska kraft även kan ses i betraktaren är det, i fallet *Knitting House*, inte uppenbart att det medför en förändring hos betraktaren även om förhoppningen är sådan.⁶³

Förändringen kan snarare ses ske hos deltagarna, då de genom samarbetet utvecklats personligt och yrkesmässigt. Genom radioprogrammet ”Att sticka en trerummare i Husby” får vi ta del av de olika erfarenheterna och förändringarna som deltagarna delger. Förändringen bör inte tolkas som fast eller fixerad, utan som Piper i citatet skriver, behöver inte förändringen vara permanent (här tolkat: varken i verk, hos deltagare eller betraktare). Min analys av syftet med *Knitting House* visar således att dess förändringseffekter antagligen har stor potential, men att den även beror på vad som kommer ske i framtiden. Vi kan

⁶² *Konst, makt och politik*, s. 10.

⁶³ Citatet av Adrian Piper lyder: ”Verket är en katalytisk agent i det att den understödjer en förändring i en annan agent (betraktaren) utan att i sig genomgå någon permanent förändring”.

omöjligt veta hur utfallet blir, och vi bör inte söka efter *ett* svar likt *en* sanning, utan önska att projektets kraft som politisk katalysator är stark och kan skapa samhällelig förändring. Projektets effekter går bara att besvara, eller undersöka, i en framtida utvärdering. En viktig poäng i analysen av *Knitting House* blir därför att projektet kan sägas vara innovativt och risktagande, eftersom föreställningar kring skillnad och olikhet omkullkastas.

Mitt val att diskutera distinktionen och utvecklingen av de privata och offentliga sfärerna i Hannah Arendts *Människans villkor*, beror på att hennes teorier inte är uttalat feministiska eller genusteoretiska trots att de behandlar områden som kan sägas problematisera just sådana aspekter. Det är intressant och viktigt att se hur vi kan problematisera samhällsproblem utan att verka reproducerande. Min förhoppning är att strategin kan komma att innebära att komma förbi och inte ”fastna” i tidigare föreställningar om kön, klass, ras och sexualitet. Genom att *Knitting House* väljer att utöva konstnärlig verksamhet kring, någonting som tidigare ansetts tillhöra den ”manliga” sfären, anser jag kan undergräva ett patriarkalt hegemoniskt samhälle. Arendts diskussioner kring de privata och offentliga sfärerna visar hur förlusten av den offentliga sfären innebär en förlust av förmågan att samla människor.

I *The subversive stitch* synliggör Rozsika Parker förhållanden mellan ”kvinnlighet” och broderi. Parker beskriver hur handarbete skilts från ”de fina konstarna”, och att detta har med att göra med *vem* som utövar ett arbete, och *vart* de utövas. På liknande sätt har Rosenqvist diskuterat hemslöjdens verksamheter genom att problematisera den estetiska produktionen, eftersom hemslöjden ofta praktiseras i en privat sfär som tidigare exkluderats i konstvärlden. Denna konstnärliga praktik, med fokus på var och hur det sker, kan förstås som en estetik likt en social kategori. Parker visar även hur produkter ges en mer stereotyp ”feminin” utformning för att inte verka hotande. Pastellfärgade blommor pryder tampongförpackningar för att menstruation ska framstå naturlig och ”icke-hotande”.⁶⁴ Vidare beskriver Parker hur kvinnor utmanar tidigare stereotyper kring ”kvinnlighet”. Att kvinnor inte längre broderar och utför handarbete främst för att skapa mysiga och trevliga hem, eller för att uppfylla en förväntad roll som en god fru (genom att vara en duktig handarbetare och broderare). Enligt Parker skapar broderi och handarbete ändå, än idag, ett slags band mellan kvinnor, eftersom det bär med sig en inneboende subversiv kraft. Handarbete medför möjligheten att skapa sitt eget uttryck och mening i arbetet, och dess historia berättar att varken meningar eller stereotypa föreställningar är fasta eller fixerade. Stickningen i *Knitting*

⁶⁴ Parker, s. 4-5.

House refererar till handarbete och en hemslöjdradition, samtidigt som projektet utmanar stereotypa föreställningar kring dessa. Jag har även tolkat det som att den stickade lägenhetens stora skala medför projektet styrka och stolthet, kanske just tack vare metoden stickning.

Jag vill framhålla att det är svårt att göra analysen av det, enligt mig, viktiga projektet *Knitting House* rättvisa eftersom det berör flera områden. Problemet ligger i att det har varit svårt att göra en uttömmande och kritiskt analys på den begränsade tiden och det hänvisade utrymmet som utgör en uppsats som denna. Min intention var att göra analysen av projektet efter min förmåga, vilket inte syftar till att finna *ett* slutgiltigt svar, utan som ett bidrag till *flera* alternativa tolkningar.

Sammanfattning

Utifrån mitt intresse att undersöka och lyfta fram konst som mötesplats för människor med olika bakgrund och klasstillhörighet, har syftet med min uppsats varit att göra en analys av *Knitting House*. Utgångspunkten har varit att undersöka syftet med *Knitting House*, samt dess potential som politisk katalysator. Studien vill bidra med viktiga aspekter för diskussion kring konst, arkitektur och politik ur ett samhällskritiskt perspektiv.

För att undersöka förhållandet mellan konst, arkitektur och bostadspolitik, har min ingång varit ett konstvetenskapligt, kultursociologiskt och genusteoretiskt perspektiv. Med det konstvetenskapliga perspektivet såg jag att *Knitting House* problematiserar rådande hierarkiska system inom konstvärlden, genom att använda stickning som konstnärlig metod. Analysen av projektet visade även vikten av själva processen, eftersom det visar sig vara i den de politiska dimensionerna är tydliga; i konstnärens syfte snarare än konstverkets funktion. *Knitting Houses* potential som politisk katalysator består i att deltagarna i projektet har samarbetat utan hierarkiska ordningar, och därför skapas inget enskilt objekt som ska representeras av något enskilt subjekt.

Det kultursociologiska perspektivet har medfört en diskussion kring hur relationer mellan vardagliga erfarenheter hos människor i Husby och arkitekturen i området kan se ut. Dessa relationer har diskuterats utifrån Ann Legebys licentiatavhandling *Urban segregation and urban form. From residential segregation to segregation in public space*,

Catharina Gabrielssons avhandling *Att göra skillnad: det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar, Vision Järva 2030, Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden* samt utifrån arkitekturen i och uppförandet av Miljonprogrammet. De önskade gränsdragningar mellan privata, halvprivata och gemensamma grönytor i Husby, som tas upp i *Vision Järva 2030*, framstår som problematiska eftersom Lagebys undersökning visar att byggnaders form och placering påverkar människors rörelsemönster i de offentliga rummen. Stödmurarna mellan husen skapar slutna kvarter, dock sker detta på bekostnad av att människor i området begränsas i sin rörelsefrihet. Analysen av *Knitting House* har visat att projektet problematiserar den strikta arkitektoniska geometriska formen, genom att de annars hårda betongväggarna omtolkats till mjuka, rörliga, stickade väggar och medför därmed en ny arkitektonisk utformning. Ett syfte med *Knitting House* har visat sig vara att skapa statusförskjutningar, uppgraderingar och omtolkningar av den byggda miljön i Husby. Med min uppsats ville jag även undersöka hur jag som konstvetare kan förhålla mig till komplexa förhållanden mellan konst och politik. Med texter från *Postkoloniala studier* och *Konst, makt och politik*, har jag undersökt hur jag kan diskutera *Knitting House* utan att reproducera eller artikulera generella föreställningar kring kön, klass, genus eller sexualitet, för att istället bidra till att bekämpa maktstrukturer. Ytterligare ett syfte med *Knitting House* handlar därför även om att skapa möten och situationer som kan generera kraft till samhällelig förändring.

Med det genusteoretiska perspektivet såg jag en av de viktigaste aspekterna i min analys av *Knitting House*. Projektet problematiserar bostadspolitik utan att objektifiera de boende i Husby, varken genom att reproducera eller representera stereotyper i utställningsrummet. *Knitting House* skapar möjligtvis en typiskt ”kvinnlig” installation, på grund av dess referenser till handarbete, men betecknar just det ”kvinnliga” i installationen som arkitektur. Gestaltningen av betongväggar som stickade medför även en uppgradering av handarbetets status inom konstvärlden. Avhandlingen *Om konst & konstskapande i svensk hemslöjd på 1920- & 1990-talen* av Johanna Rosenqvist gav en förståelse för hemslöjdens roll i konstvärlden. Utifrån Rosenqvists diskussioner analyserades *Knitting House* utifrån dess konstnärliga metod och teknik (stickning). Med inspiration av Rosenqvists avhandling och Roszika Parkers *The Subversive Stitch. Embroidery and the Making of the Feminine* har jag kunnat framhålla *Knitting House* som en viktig kommentar i det rådande konstlivet i Sverige. Projektet aktualiserar och problematiserar rådande hierarkiska system inom konsten och

uppgräderar handarbete, genom stickning, som metod. Stickningen kan även ses utmana dagens massproducerade produkter och tillverkningsätt.

Bibliografi

Litteratur

Arendt, Hannah. *Människans villkor. Vita activa*. Göteborg, 1998.

Bernhardsson, Siv & Göran Söderström. *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*. Stockholm, 2003.

Berverly, John. ”Tesor om subalternitet, representation och politik”, Simon Sheikh (red), *Konst, makt och politik*, Stockholm, 2007.

Colomina, Beatriz. *Privat och offentligt: modern arkitektur som massmedium*. Lysekil, 1999.

Legeby, Ann. *Urban segregation and urban form. From residential segregation to segregation in public space*, Lic., Kungliga Tekniska högskolan, Stockholm, 2010.

Loos, Adolf. *Ornament och brott: fyra texter om arkitektur*, Göteborg, 1985.

Gabrielsson, Catharina. *Att göra skillnad: det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar*, Diss., Kungliga Tekniska högskolan, Stockholm, 2007.

Parsberg, Cecilia m.fl. (red.), *Postkoloniala studier*, Stockholm, 2002.

Parker, Rozsika. *The subversive stitch: embroidery and the making of the feminine*, London, 1996.

Piper, Adrian. "Konst som katalysator". Sven-Olov Wallenstein (red), *Konceptkonst*, Stockholm, 2006.

Sheikh, Simon (red.), *Konst, makt och politik*, Stockholm, 2007.

Spivak, Gayatri Chakravorty. "Kan den subalternen tala?", Cecilia Parsberg m.fl. (red.), *Postkoloniala studier*, Stockholm, 2002.

Rosenqvist, Johanna. *Könsskillnadens estetik? Om konst och konstskapande i svensk hemsöjd på 1920- och 1990-talen*, Diss., Lunds universitet, Lund, 2007

Veiteberg, Jorunn. *Kunsthåndverk: frå tause ting til talande objekt*, Oslo, 2005.

Wallenstein, Sven-Olov. *Den moderna arkitekturens filosofier*. Stockholm, 2004.

Webbsidor

KTH Arkitekturskolan, "Knitting House",
http://www.kth.se/abe/om_skolan/organisation/inst/arch/kalender/ovrigt/knitting-house-1.66569, 101125.

<http://www.husbygard.nu/knittinghouse.html>, 101125.

Stockholm stad, *Vision Järva*, [Vision Järva 2030, del 1 \(pdf, 5 MB\)](#), 101202.

Stockholm stad, *Vision Järva*, [Vision Järva 2030, del 2 \(pdf, 8 MB\)](#), 101202.

Stockholms stad, "Det här är Järvalyftet", <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Stadsledningskontoret/Jarvalyftet/Det-har-ar-Jarvalyftet/>, 101125.

Wikars, Katarina. "Att sticka en trerummare i Husby", Sveriges Radio, (K1),
<http://sverigesradio.se/sida/poddradio.aspx?programid=2332&pid=3050>, 101201.

<http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Stadsledningskontoret/Jarvalyftet/Det-har-ar-Jarva/>, 101126.

http://newbeautycouncil.org/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=30&joscclean=1&comment_id=161&lang=swedish, 101125.